

**MTA Law Working Papers
2017/18.**

**Az illeték fogalma –
történeti adalékok**

Simon István

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest**

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Az illeték fogalma – történeti adalékok

1. Bevezetés

1. Amint a fiskális bevételek fogalmi kérdéseivel foglalkozó nemrég közzétett írásomban említettem, a fogalmak meghatározása és elhatárolása nem történt meg a hatályos közbevételi jog alkotmányos alapjai körében.¹ Ebben az írásban az illeték fogalmi kérdéseivel foglalkozom, elsősorban a történeti szakirodalom és a korabeli pozitív jog egyes elemeinek feltérképezése útján. A Stabilitási törvény² az illetékek két csoportját határozza meg. Az egyik csoportba az eljárási- és felügyeleti illeték tartozik, amelyek a törvényi meghatározás szerint jogosítanak az állam, mint közhatalom által nyújtott közvetlen ellenszolgáltatásra, míg a másik csoportba vagyonszerzési illetékek tartoznak, amelyek nem jogosítanak közvetlen ellenszolgáltatásra. Önmagában ez az egy eltérő jellemző – ellenszolgáltatás, ill. annak hiánya – kérdéseket ébreszt abban a tekintetben, hogy vajon az illeték szóval jelölt közbevételek mennyiben képeznek homogén csoportot, mennyiben rendelkeznek azonos jellemzőkkel? Tudjuk, *nem homogén* csoportról van szó. A Stabilitási törvény megalkotása feltételezhetően a hatályos illetékjogból kiindulva történt, ennek alapján sorolta a jogalkotó az illetékeket két csoportba. A hatályos Illetéktörvényben³ szabályozott illetékek két csoportjába tartozó illetékek, – az eljárási és a felügyeleti illetékek egyfelől, valamint a vagyonszerzési illetékek másfelől, – eltérő jellemzőkkel rendelkeznek. *Az eljárási (felügyeleti) illeték egyfajta ellenszolgáltatásként értelmezhető, míg az vagyonszerzési illetéket jellemzően forgalmi vagy vagyonadónak tekintik.* Ez utóbbi mindkét besorolása mellett érvek hozhatók fel. Forgalmi adónak tekinthető, ha a vagyonátruházást, azaz a forgalmat tekintjük adótárgynak. Ugyanakkor, egy másik értelmezési lehetőség szerint, a felhalmozott vagyon megadóztatása történik, mind az ingyenes – öröklés, ajándékozás –, mind a visszterhes vagyonátzállás esetében. A visszterhes ügyletek esetén a vagyont annak felhasználásakor (a szerzéskor), egyszeri alkalommal adóztatja az állam, míg az ingyenes ügyleteknél a juttatott vagyont adóztatja az állam, szintén egyszeri alkalommal. Az *Itv.* általános indokolása vagyonadónak tekinti a vagyonszerzési illetékeket: „A Javaslatban meghatározott vagyonszerzési illetékek a vagyon – ingyenes (ajándékozás) és visszterhes – átruházásával, illetőleg átszállásával (öröklésével) bekövetkező vagyoni gyarapodáshoz, az ugyancsak módosult eljárási illetékek pedig a különböző eljárási cselekményekhez kötődnek. ... A vagyonszerzéshez kötődő illetékek – az arányos közteherviselés elvének megfelelően – a vagyonszerzésre felhalmozott jövedelem (nyereség) egy részét egyszeri alkalommal fizetendő vagyonadóként vonja el. Az így keletkező bevétel is a társadalmi közkiadásokhoz való hozzájárulás alkotmányos követelményét szolgálja. Ennek körében, minden más rendeltetésű vagyonszerzéstől

¹ A fiskális bevételek fogalmi problémáit egy korábbi írásban vázoltam fel: SIMON István: *A fiskális bevételek elnevezése – problémavázlat.* MTA Law Working Papers 2017/16.

² 2011. évi CXCV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról. A szóban forgó felsorolást a törvény 28. §-a tartalmazza.

³ Az Illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.)

elkülönítve (kedvezőbben) szabályozza a lakóingatlan öröklését és visszterhes szerzését. Ez a megkülönböztetés épít a bevált joggyakorlatra és úgy enyhíti az otthonteremtéssel járó közkiadást, hogy az egyaránt feleljen meg az alkotmányos követelménynek és az ilyen vagyonszerzés sajátos személyi, illetőleg családi rendeltetésének.” Az Itv. idézett miniszteri indokolása szerint a vagyonátruházási illeték vagyonadó. A korábbi Illetéktörvény⁴ miniszteri indokolása hasonlóan fogalmaz: „A vagyonszerzéshez (örökléshez, ajándékozáshoz, visszterhes átruházáshoz) kötődő illetékek a vagyonszerzésre felhalmozott személyi jövedelem egy részének elvonásával biztosítják a közteherviselés érvényesülését, egyúttal mérsékelik a társadalmilag indokolatlan vagyoni különbségek keletkezését is. Ugyanakkor az otthonteremtéssel járó vagyongyarapodást mértéktartóan – a lakástulajdon fenntartásával és használatával járó társadalmi közkiadásokra figyelemmel – terhelik vagyonszerzési illetékek.” Ma már az illetékek egy újabb neme, a pénzügyi tranzakciós illeték is része a magyar jogrendszernek. Ezt az illetéket egy külön törvényben szabályozta az Országgyűlés.⁵ A pénzügyi tranzakciós illeték, pénzügytani minősítése szerint adó.

2. Áttekintve az illetékjog történetét és az ezzel kapcsolatos szakirodalmat megállapítható, hogy a fogalomhasználat a hagyományokon alapszik. Ezért célszerű megvizsgálni, hogy az egykori magyar szakirodalomban milyen jellemzőkkel írták le az illetéket, továbbá szükséges feltérképezni az illeték-fogalom megjelenését a magyar tételes jogban.

2. Illeték a történeti szakirodalomban

1. Exner Kornél a következőt írta 1901-ben: „Az illetékeket a magyar korona országaiba az 1850. évi augusztus 2-án kelt császári kir. nyiltparancs hozta be. Azóta a törvényhozás az illetékek körébe vágó száznál több törvényt alkotott;...”⁶ Takács György a Közgazdasági Szemlében így írt 1925-ben: „Az állami illetékeket illetőleg az 1850-iki illetékügyi pátensek előtt törvényeink külön-külön határozták meg az illeték mérvét, módját és befizetési helyét. Legutolsó ilyen törvényünk a váltótörvénykezésről szóló 1840-ik évi XV. t.-c., mely 16. fejezetében (2. §.) felsorolja mindazon szolgáltatásokat, amelyek után illeték jár, valamint azok mérvét s előírja (3-4.§§.), hogy ez illetékek, — *a törvény díjnak nevezi őket* [kiemelés - SI] — a törvényszékeknél fizetendő, még pedig a kiadó kezéhez, aki a számadásokat kezeli.”⁷ Mariska Vilmos szintén azt írja, hogy illetékek 1850 előtt is léteztek a magyar jogban, azonban ezek – a díjakkal együtt – jelentéktelenek voltak.⁸ Az Exner Kornéltól származó idézet szerint az illetékek 1850-ben kerültek a magyar jogba, Mariska Vilmos és Takács György szerint ezt megelőzően is léteztek. Mindkét kijelentés igaz, mert valóban, illeték elnevezéssel 1850-ben vezettek be közbevételeket, ugyanakkor az illeték jellemzőjével – a közhatalmi szolgáltatásának ellenértéke – rendelkező fizetési kötelezettség korábban is létezett. Mint például a hivatkozott 1840-es váltótörvény, amely meghatározza a váltó-

⁴ 1986. évi I. törvény az illetékekről

⁵ 2012. évi CXVI. törvény a pénzügyi tranzakciós illetékről

⁶ EXNER Kornél: *Magyar pénzügyi jog*. Atheneum, Budapest 1901, 404-405.

⁷ TAKÁCS György: *Az illetékrendszer jelentősége az állami gazdálkodásban*. Közgazdasági Szemle, 1925, 277-287, 281-282.

⁸ MARISKA Vilmos: *A magyar pénzügyi jog kézikönyve*. (Nyolcadik, teljesen átdolgozott kiadás.) Franklin-társulat, Budapest 1905, 430-431.

törvényszékek eljárásai esetén fizetendő díjakat, vagy – még régebbi időkből – az 1405. évi IX. tc., amely meghatározta azt, hogy a bírósági eljárás lefolytatásáért keletkező fizetési kötelezettség a pervesztes felet terheli.⁹ Tehát, ha a tartalmi jegyek és nem az elnevezés szerint vizsgáljuk a fizetési kötelezettségeket, akkor 1850 előtt is léteztek jogunkban illetékek. *A kérdés pusztán az, hogy meghatározhatók-e olyan tartalmi jellemzők, amelyek alapján beazonosítható az a közbevétel, amit illetéknek nevezünk?* A következőkben azt térképezem fel, hogy az egykori magyar szakirodalomban a szerzők hogyan határozták meg az illetéket. A kérdés természete – a fogalomalkotás rekonstrukciója – igényli, hogy a következőkben szó szerint idézzem az egyes szerzők gondolatait.

2. *Kautz Gyula* pénzügytani munkájának, 1876-os harmadik kiadásában az *illetékeket egyfajta átmenetnek tekintette az egyedáruságok és a „közadók” között*. Amint írja, az adók már nagy jelentőségre tettek szert, az egyedáruságok viszont veszítettek jelentőségükből. Mielőtt továbblépnénk, röviden szükséges tisztázni az *egyedáruság fogalom* jelentését. Az állami egyedáruság fogalmát *Illyefalvy Vitéz Géza* a következők szerint határozza meg, miután tisztázza, hogy a hűbéri kötelek átalakulását, megszűnését követően „a királyi haszonvételek vagy egészen eltűnnek, vagy másnemű bevételi forrásokká, adótárgyakká, kapitalistikus állami vállalatokká vagy egyedáruságokká lesznek. ... *Állami egyedáruságok* alatt azokat az állami vállalatokat, közüzemeket értjük, amelyekben az állam a magánverseny kizárásával a termelés és az értékesítés egész folyamán, vagy annak csak egy mozzanatában, az azokból előálló jövedelmet az árak egyoldalú megállapítása mellett magának tartja fenn.”¹⁰ *Illyefalvi* szerint az egyedáruságok körébe mindig gazdasági szervezet (vállalat, közüzem) tartozik, olyan szervezet, aminek meghatározott tevékenységre teljes monopóliuma, egyedárusága van. A monopóliumokat – elsősorban rendeltetésük szerint – három csoportba sorolja: (1) gazdasági-, (2) pénzügyi-, (3) ipari- és kereskedelmi jellegű monopóliumok.¹¹ A gazdasági jellegű monopóliumok – pénzverés, löporgyártás, vasút, posta távíró, szikratávíró – létrehozását a közérdekűséggel indokolja elsősorban. A pénzügyi vagy fináncmonopóliumok – (a hajdani kisebb haszonvételek) szerencsejáték, szesz, dohány – létrehozásának és fenntartásának célja kizárólag az állami bevételek növelése. Míg az ipari- és kereskedelmi monopóliumok körébe – jegybank, postatakarékpénztár, tűzbiztosítás, munkásbiztosítás, dohány- és sómonopólium – „igazi” gazdasági tevékenységek tartoznak, olyanok, amelyek összeegyeztethetők az állam „ethikai személyiségével.”¹² *Márffy* szerint „Pénzügyi jogi értelemben egyedáruságról akkor szólhatunk, ha a törvény bizonyos vállalkozási ágakat, illetőleg üzleti tevékenységi kört kizárólag az állam számára biztosít azáltal, hogy a

⁹ 1840. évi XV. törvénycikk a váltó-törvénykönyv behozatik, A 16. fejezet 1-2. § tartalmazza a fizetési kötelezettségeket, az első a törvénykezésen kívüli szolgáltatásokért, a 2. § a törvénykezésért fizetendőket.; 1405. évi (I.) IX. törvénycikk a kilenczedet és tizedet a hiteles helynél letétbe helyezett pénzből az elmarasztalt vagy az a fél tartozik megfizetni, a ki a letétre okot szolgáltatott. A törvény meglehetősen rövid, szövege a következő: „Elrendeltük azt is, hogy mindazokban az ügyekben és perekben, melyekben bármely pernek bírái a pernyertes féltől kilenczedet és tizedet szoktak kapni, ezt a per bíráinak nem a pernyertes féltől, hanem attól kell követelniük és behajtaniuk, a kít abban a perben elmarasztalnak.

1. § Mert nem méltányos, hogy az igaztalanokért az igaz bűnhődjék és károsodjék vagyonában.” Az illetékek történeti vázlatáról lásd: TAKÁCS György: *Rendszeres magyar pénzügyi jog*. Grill Kiadó, Budapest 1936, 160.

¹⁰ ILLYEFALVY Vitéz Géza: *Államháztartástan (Pénzügytan)*. Méliusz, Debrecen 1925, 33.

¹¹ ILLYEFALVY Vitéz Géza 1925, 33-56.

¹² ILLYEFALVY Vitéz Géza 1925, 40-41.; 47-49., 52-52.

magánvállalkozást az említett üzletágból kizárja.”¹³ Ugyanitt írja Márffy, hogy ahhoz nem férhet kétség, hogy az egyedárúságból származó haszon azon része, amely a szokásos vállalkozási nyereséget meghaladja adónak minősül. Fontos megjegyezni azt, hogy Márffy szerint *az egyik legfőbb pénzügyi alkotmánybiztosíték, hogy állami egyedárúságot csak a parlament állapíthat meg, törvényben.*¹⁴ Mariska Vilmos felfogásában „Állami egyedárúságok (pénzügyi vagy adó-monopoliumok) alatt az államkincstár részére fenntartott azokat a vállalatokat értjük, a melyekből a törvény csak azért zárja ki a magán ipart, hogy az államkincstár az illető termék árát verseny nem léteiben tetszése szerint állapíthatván meg, ezen az úton bevételre tehesen szert.”¹⁵ Mariska Vilmos az egyedárúságoktól megkülönbözteti a szorosabb értelemben vett regalékat (pénzverés, posta, táviró és távbeszélő), amelyek esetében a kizárólagosságot nem a bevételi érdek miatt tartja fenn az állam, hanem azért, hogy a hozzájuk kötődő közgazdasági érdekeknek megfeleljen. A fentiekre is figyelemmel *egyedárúságot az állam által monopolizált tevékenységként határozhatjuk meg, amely tevékenység eredményének (termék, szolgáltatás) árát egyoldalúan határozza meg az állam.* A monopólium létrehozásának oka legalább kettős a fenti szakirodalmi idézetek alapján: az állami bevétel megszerzésének és – a tevékenységek egy része esetében – a közérdekűnek tekintett tevékenység ellátásának biztosítása.

3. Visszatérve Kautz Gyula gondolataihoz, illetékekre vonatkozóan azt írja, hogy

„az állambevételei egyik, nem jelentéktelen forrását az illetékek (Gebühren) képezik. Értetnek ez alatt pedig oly díjak, melyek az állampolgárok által akkor fizetendők, a midőn valami közintézetet, hatósági közeget vagy hivatalt magánérdekükben igénybe vesznek (eljárásra, szolgálattételre felhívják), s mely díj némi ellenszolgáltatást képez azon költségek fedezetére nézve, melyeket az állam az érintett hivatalok, intézetek stb. fenntartására tenni utalva van.”¹⁶

Nem értett egyet azzal a nézettel, amely az illetéket adónak tekintette. Az illetékről egyértelműen azt állította, hogy *nem közteher, mert* nem bír az adó legfőbb jellemzőjével, ami az általánosság, továbbá az adó „egyenes rendeltetése” a jövedelemhozás, az illetékeknek pedig az adott hivatal (pl. törvényszék, „administratív-közeg”, iskola) fenntartási költségeit sem kell fedezni. Ennek az az oka, hogy minden „státus-intézmény” az egész társadalom érdekében, nem pusztán meghatározott számú egyén vagy osztály érdekében áll fenn. Ez azt is jelenti, hogy szerinte *nem kell fennállnia egyfajta szolgáltatás-ellenszolgáltatás egyensúlynak.* Az illeték esetében indokoltnak és igazságosnak tartja, hogy akik magánérdekeik miatt igénybe veszik a hatóságok és más állami intézetek szolgáltatásait, növelve ezzel a személyi és dologi költségeket hozzájáruljanak a fenntartási költségekhez. Ugyanakkor lényegesnek tartotta, hogy az „*illetéki díjak*” csekélyek és „szorosan meghatározottak” legyenek, fizetésük ne igényeljen sok formaszerepét. Nagyon lényegesnek tartotta, hogy ne vezessenek be sokféle és magas illetéket, mert „behozása annyi volna, mint oly színben tüntetni fel az államot, mintha hiv. eljárását pénzen árulná; annyi

¹³ MÁRFFY Ede: *A magyar pénzügyi jog kézikönyve.* Grill Károly Kiadó, Budapest 1930, 70.

¹⁴ MÁRFFY Ede 1930, 74., 84.

¹⁵ MARISKA Vilmos: *Az államgazdaságtan kézikönyve.* Ötödik, átdolgozott kiadás. Franklin –Társulat, Budapest 1905, 82.

¹⁶ KAUTZ Gyula: *A pénzügy – vagy államgazdaságtan.* (Harmadik, újólag átnézett és javított kiadás.) Franklin-Társulat, Budapest 1876, 64.

volna, mint a szegényebbeknek lehetetlenné tenni igazaik keresését; sőt a népben a hatóságok iránti szükséges tisztelet csökkenésére is vezetne.”¹⁷ Oszítja azt a véleményt, ami szerint lehetetlen annak meghatározása, hogy az illetékekből mekkora összeget kell biztosítani egy adott hivatal fenntartásához, továbbá azt, hogy az illetékek az azt fizetők jövedelmével gyakran semmilyen kapcsolatban nincsenek, ezért a „díjak” magasra szabása egyes osztályokra nézve igen egyenlőtlen terhet eredményezne.¹⁸ Kautz Gyula ezt az álláspontját következetesen képviselte. A fentiekben idézett és hivatkozott munkájának első kiadásában is azt írja, hogy az „illetmények” – amit egyesek magánérdekeikben igénybe vett állami intézet, közlöny vagy hivatal szolgálataiért fizetnek – létezése nem ellentétes az igazságossággal, de tekintve, hogy a jövedelemmel és vagyonnal nem állnak arányban, célszerűen kell szervezni, kialakítani ezt a fizetési kötelezettséget, mert „a szegények igazsága keresését sokszor megnehezítik, s a kormánynak jótékony hatását sokakra nézve egészen megakadályozzák ...”¹⁹

4. Néhány évvel később, *Mariska Vilmos* az illeték fogalmát a következők szerint határozta meg:

„Illetékek alatt azokat a szolgáltatásokat értjük, melyeket a lényegesebb állami célok megvalósítására irányuló hatósági működések körében nemcsak a nemzet egésze, hanem egyúttal egyesek érdekében is teljesített állami szolgálatokért, vagy pedig az egyesek által okozott költségek legalább egy részének megtérítése fejében az államhatalom által egyoldalúan megállapított mérték szerint azoktól szed a kincstár, a kik az állami szolgálatot igénybe veszik, illetőleg a kiknek cselekvősége a költségekre okot adott.”²⁰

Az illetéket, a szolgáltatás költségei részbeni fedezetének gondolta. Ezért az ellenértéket meghaladóan fizetendő összeget már nem illetéknek, hanem adónak tekintette.²¹ Az igazságosság elvére hivatkozva írja, hogy azoknál a közintézményeknél („szolgálatoknál”), amelyekkel nem pusztán az azokat közvetlenül igénybe vevők számára, hanem egyben a népközösségnek is teljesít az állam, a költségek viselését nem lehet pusztán illetékekből biztosítani, hanem egyrészt illetékekből, másrészt az adókból kell fedezni. Ezért az olyan illeték is adót foglalhat magában, amely az állam önköltségét nem haladja meg. Ez azért van így, mert az utóbb említett típusú állami szolgáltatások esetében az illetéknek csak részben kell fedeznie a szolgáltatás ellenértékét. Azt általánosságban nehéz megmondani, hogy milyen arány a megfelelő: „Egész általánosságban csupán annyit mondhatunk, hogy a hozzájárulási arány a szerint határozandó meg, a mint a kérdéses állami szolgálatban a közérdek vagy a magánhaszon bír túlnyomósággal.” Az állami intézmény rendeltetése, feladatának ellátása előbbre való, mint a pénzügyi érdek.²² Az illeték és az adó különbségét illetően más szerzőkhöz hasonlóan azt írja, hogy szemben az adókkal, amelyek esetében nincs ellenszolgáltatás az illetékek esetében mindig „a közhatóság vagy a közintézet” szolgáltatását veszi igénybe az illeték alanya és mintegy viszonzatszolgáltatást teljesít. Ugyanígy különbségként határozza meg azt is, hogy illetéket az állami tevékenység igénybevételekor

¹⁷ KAUTZ Gyula 1876, 65.

¹⁸ KAUTZ Gyula 1876, 65.

¹⁹ KAUTZ Gyula: *Nemzetgazdaság - és pénzügytan*. Heckenast Gusztáv, Pest 1863, 561.

²⁰ MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 114.

²¹ MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 115.; Hasonlóan TAKÁCS György 1925, 281.

²² MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 115.

kell fizetni, míg az adó „általános” kötelezettség. Az illeték természetes mértékalapja az okozott költségek összege és az állami tevékenységből eredő előny nagysága; „ellenben az adóztatásnak észszerű mértékalapja az adózó fél teljesítőképessége.”²³ Ugyanakkor: „Abból, hogy az illeték nagysága nem az illetékköteles fél adózóképességéhez igazodik, magától érthetően nem következik, hogy a szegény vagy szűkölködő sorsban levő felek illetékmentességben vagy illetékmérséklésben ne részesüljenek, mivel igazságos és bölcs dolog, hogy oly esetekben, a melyeknél a kivétel érvényesítése semmi nehézséggel nem jár (pl. a törvénykezési és iskolai illetékekénél), az illetékfizetési kötelezettség ne legyen akadálya a közintézmények igénybe vételének.”²⁴ Mariska Vilmos megjegyzi, hogy a korabeli, elsősorban német szakirodalomban többen (pl. Wagner) illetéknek tekintették az állam gazdasági szolgáltatásaiért (pl. posta, távíró) fizetett díjakat. Ezzel nem értett egyet, mondván ezek a tevékenységek az ipari vállalatok tevékenységi körébe esnek. Illetéket szerinte a leglényegesebb állami célok megvalósítása körébe eső „állami működésekért” kell fizetni.

5. A múlt század elején megjelent könyvében *Exner Kornél* a következőket írta:

„Az állambevételek ama nagy tömege, melyeket a magyar tételes pénzügyi jog az illetékek gyűjtő neve alatt összefoglal, az elmélet tanítása szerint háromféle közszolgáltatásból, u.m.: valódi illetékekből, forgalmi adókból és vagyoni adókból áll. ... *Valódi illetékek*, azaz egyes állami ténykedések igénybevétele után közjogi alapon akár bélyeg, akár készpénz alakjában szedett közszolgáltatások: az igazságszolgáltatási illetékek az ítéletek és bírói határozatok után; továbbá a közgazdasági illetékek, például a találmányi szabadalmakért, közoktatási illetékek, például a tandíjak; rendészeti illetékek. Illetékeink legnagyobb része tulajdonképpen forgalmi adó, azaz a forgalomban jelentkező vagyontárgyak után szedett pénzbeli közszolgáltatás. Ezek legjelentősebbjei nálunk: az adásvételi, ajándékozási, de különösen az örökösödési illetékek. Ide tartozik az úgynevezett tőzsde-adó (értékpapír-forgalmi adó) is. Illetékeink között szereplő valóságos vagyonadó az illeték-egyenérték, melyet a jogi személyek a tulajdonukat képező vagyon után kötelesek fizetni. Gyakran találkozunk az illetékeknek e megkülönböztetésével is: bélyegilletékek és jogilletékek.”²⁵

6. *Navratil Ákos* azt írta, hogy az illetéknek van egy egészen szűk és egy egészen tág körű meghatározása. A *szűk* meghatározás szerint kizárólag az állami szuverenitásból következő állami cselekedetek (pl. igazságszolgáltatás) ellenszolgáltatását tekinti e körbe tartozónak. A tág fogalom meghatározás – e körbe tartozik Wagner meghatározása – minden állami szolgáltatás (pl. posta, távíró) ellenértéke. *Navratil* ezt nem fogadja el, mondván az állam gazdasági szolgáltatásaiért kapott ellenérték egyszerűen a szolgáltatás ára, amiből az állam nyereségre tesz szert. *Navratil* meghatározásában az illeték:

„Illetékek alatt a közhatalom részéről egyoldalul megállapított azokat a szolgáltatásokat értjük, a melyeket a közhivatalok, illetve intézmények igénybevétele alkalmával azok tartoznak fizetni, akik az állami közeg vagy intézet eljárását igénybe veszik, vagy azt okozzák.”²⁶

²³ MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 116.

²⁴ MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 116.

²⁵ EXNER Kornél 1901, 405.

²⁶ NAVRATIL Ákos: *Közgazdaságtani és pénzügytani jegyzetek*. Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest 1906, 652.

7. Takács György az *illeték fogalmát* a következők szerint határozza meg:

„Lényegét és eredeti pénzügyi gazdálkodási feladatát illetően azt a viszonzatszolgáltatást kell illeték alatt érteni, amelyet valamely hatósági szolgáltatásért, valamely intézmény vagy közhatósági funkció igénybevételeért az igénybevevő az előírt módon és mértékben leróni köteles.”²⁷

Úgy látta, hogy illeték elnevezéssel számos típusú közbevételel határoz meg a jog, amelyek között vannak valódi illetékek, valamint fogyasztási és forgalmi adók, ezért az illetékek nem képeznek homogén csoportot. Két érvet említ, amely magyarázza az adott számos típusú illetékből álló, és a jogosult állami szervek számát tekintve is széttagolt rendszer indokoltságát. Egyrészt azt írja, hogy az *összes bevétel centrális (egy helyen összpontosuló) kezelése* „*megbénítaná azt a közszolgáltatási készséget, amelyért az illetékek beszedetnek.*”²⁸ Másrészt az illetérendszerben szereplő *álilletékek az együttes adminisztráció célszerűsége miatt kerültek az illetérendszerbe.* Valójában az egyes intézmények érdekében és a bevételek beszedésének feltételezhető hatékonyságával tekintette indokolhatónak az adott működő rendszert.

8. Márffy Ede szerint az illeték követelésének jogalapja – nem önmagában az „impérium” mint az adók esetében – a hatósági tevékenység igénybevétele. Az illeték fogalmát Takács György meghatározásához hasonlóan határozta meg. A vagyónátruházási illetékeket és az illetékegyenértéket vagyoadónak minősítette. Megjegyezte, hogy a törvényhozás a közelmúltban több egyenes adót (pl. tőkekamat és járadékadó, szállítási adó, fegyver és vadászati adó) minősített át illetékké. Úgy látta, hogy nehéz az illeték „mértékének” igazságos megállapítása. Az önköltségen felüli fizetési kötelezettség szerinte adónak minősül.²⁹

9. Illyefalvy Vitéz Géza illeték fogalma:

„Az illeték a felek részéről teljesítendő olyan ellenszolgáltatás, mely az államot a magánosok érdekében teljesített szolgáltatásaiért illeti meg.”³⁰

Illyefalvy is foglalkozik az illeték összegének nagyságával. Nyilvánvalónak gondolja, hogy az olyan állami feladatok ellátásának költsége, amelyek ellátása, biztosítása a teljes közösség érdekében történik nem terhelhetők teljes egészében az azokat igénybe vevő felekre. Példaként a rendőri és a bírói hatalom segítségül hívását említi. Az illeték egy szűkebb definícióját javasolja: „Illeték alatt tehát legfeljebb olyan állami működésért fizetendő ellenszolgáltatást kellene érteni, amelyet az állam elsősorban és szemmel láthatólag az egyesek javára és csak az egyesek kérelme alapján végez.”³¹ Így például nem nevezné illetéknek a közrend biztosítása végett végzett állami szolgáltatásokért fizetett ellenértéket. Erre példaként hozza a korabeli vadász és fegyveradó, amit illetékké tettek.

²⁷ TAKÁCS György 1925, 277.

²⁸ TAKÁCS György 1925, 279.

²⁹ MÁRFFY Ede 1930, 52-53.

³⁰ ILLYEFALVY Vitéz Géza 1925, 59. Másként, mintegy magyarázatként is megfogalmazza: „Az illeték tehát a rendes közigazgatási ügymenet körében teljesített, bárki által igénybe vehető állami szolgáltatásokért fizetett ellenszolgáltatást jelent.” uo. 60.

³¹ ILLYEFALVY Vitéz Géza 1925, 61.

3. Az illeték elnevezésű közbevétel megjelenése és története Magyarországon

1. Amint a fentiekből is kitűnik, az illeték lényeges jellemzőjének gondoljuk az ellenszolgáltatást. Takács György is osztja ezt az álláspontot, azonban 1946-os könyvében egy más megközelítésben, számunkra nagyon fontos kijelentéssel kezdi az illeték tárgyalását. Amint írja: „Az adó gazdasági jogalapú tehertételeivel szemben az illetékek jogi tényállásokat adóztatnak. Ezen a téren elkerülhetetlenül szükséges a történelmi alapok megismerése.”³² Mindkét kijelentés fontos számunkra. Az első azért, mert a „jogi tényállásokat adóztat” megfogalmazás az illetékek egy lényeges jellemzőjére irányítja a figyelmet. Az illeték ún. *eseti* fizetési kötelezettség és visszatekintve az illetéktörténetre látjuk, mind az 1850 előtti díjak, mind a következőkben tárgyalandó pátensekben meghatározott tényállások olyan jogi tényeken alapulnak – pl. ügyletkötés, keresetindítás – amelyekre alkalmazhatjuk Takács György megfogalmazását: az illetékek jogi tényállásokat adóztatnak.

2. Az osztrák illetékjogot Magyarországon két császári pátens vezette be. Az első, az 1850. augusztus 8-án kelt. császári nyílt parancs tekinthető az általános illetéktörvénynek, amennyiben az újonnan bevezetett illetékrendszer majdnem teljes körűen szabályozta. A pátens elnevezése a következő volt: *Ideiglenes törvény a' jogügyletek, okiratok, irományok és hivatalos cselekményektől járó illetékek iránt.* 1850. október 1-vel lépett hatályba.³³ Szintén az illetékjogra vonatkozott az 1850. szeptember 6-án kelt nyílt parancs, ami kártyabélyegre, a hirdetményre és naptárra („kalendárium”) vonatkozó illetékszabályokat állapított meg, 1850. november 1-i hatályba lépéssel.³⁴ A második pátens rendelkezéseit hatályon kívül helyezték a későbbi törvények; egyfelől a játékkártyák bélyegilletékéről szóló 1881. évi XXVII. tc., másfelől az 1900. évi X. tc. hatályon kívül helyezte a naptárakra és hirdetményekre vonatkozó illetéket.³⁵

3. A továbbiakban az első pátenssel és az ebben szabályozott tárgyakkal foglalkozom. A pátens két részből állt. Az illeték mértékén kívül az anyagi jogi kötelezettség minden elemét az első részben határozta meg. Emellett meghatározott egyéb anyagi jogi szabályokat (pl. elévülés, szankciók), továbbá meghatározta az eljárásjogi szabályokat. Mintegy második részként, külön tartalmazta a „Díjszabás” elnevezésű részt, ami az illeték mértékét határozta meg tárgyaként (jogcímenként), tételes vagy százalékos módon. Takács György a pátens első felét az alaki szabályokat tartalmazó, a másikat tarifális résznek, díjjegyzéknek nevezte.³⁶ A pátens tárgyi hatályát szélesen határozta meg a jogalkotó. Mielőtt ezt röviden összefoglalnám, szükséges megjegyezni, hogy vázlatos, elmosódó fogalmainkat, a pátens szóhasználatára már a kezdeteknél romba dönti; a tárgyi hatály meghatározása körében az első fejezet címe a következő: *A' bélyegadó illetékről.* Ha emellett még azt is figyelembe vesszük, hogy az illeték mértékét külön, *Díjszabás* címmel határozza meg, szükségünk van némi

³² TAKÁCS György: *Közadózásunk.* Magyar Magánalkalmazottak Szabad Szakszervezetének kiadása, Budapest 1946, 100.

³³ Megjelent a Magyarországot illető Országos Törvény- és Kormánylap XXIII. darabjában 301. számon, kettős (kétnyelvű) kiadásban 1850. szeptember 28-án.

³⁴ Megjelent a Magyarországot illető Országos Törvény- és Kormánylap XXIV. darabjában 302. számon, kettős (kétnyelvű) kiadásban október 10-én.

³⁵ 1900. évi X. törvénycikk a naptárak, hirdetmények, hírlapi beiktatások, külföldi hírlapok és időszaki lapok bélyegkötelezettségének megszüntetéséről

³⁶ TAKÁCS György 1946, 239.

rugalmasságra a fogalomértelmezés terén. A jogintézmények mindig magukon viselik a történelmi kor és az adott kultúra jellemzőit. Be kell látnunk, hogy mai fogalmaink alapján nem lehet értékelni a korabeli jogalkotást és a jogszabály magyarra fordítását. Nem beszélve arról, hogy napjainkban sincsenek letisztult meghatározások. *A kérdést úgy célszerű feltenni, hogy milyen tárgyat választottak a közbevétel létrehozása érdekében és mi volt az indoka?*

4. Ha végigtekintünk a pátnens 1. §-án, ami a „bélyegadó” tárgyát (A-D. pontok) határozza meg, látjuk, hogy Takács György fent idézett mondatával, – amely szerint az illeték tárgya mindig jogi tényállás – jól ragadta meg a lényegét. Az illeték tárgyát az 1. § A. pontja határozta meg, ami szerint *bélyegadó tárgy* „minden jogügylet, melly által a' polgári törvények szerint jogok alapítanak, átruháztatnak, megerősítetnek, megváltoztatnak vagy megszüntetnek.” E körbe tartozik az ingatlan tulajdonjogának ingyenes vagy visszerthes átruházása, a használat vagy haszonélvezeti jog alapítása (1. pont). Szintén idetartozó az ingatlan élők közötti olyan ajándékozása, amikor azt rögtön nem adják át, ha erről okirat készült, továbbá az az eset, amikor az ajándék tárgya az ajándékozó halála után kerül átadásra – halál esetére szóló ajándékozás – (2. pont). Továbbá e körbe tartozott minden más, az előzőek (1-2. pont) körébe nem tartozó jogügyletről kiállított okirat, amelynek célja, hogy a kiállító (szerződő fél) vagy a meghatalmazó ellen bizonyítékul szolgáljon, függetlenül attól, hogy a bizonyító erő szempontjából szükséges formaságokkal el van látva vagy sem. Az 1. § B. pontja szerint a törvény hatálya alá tartozott minden, halál esetére vonatkozó birtok-átruházás, amely nem sorolható be az A. pont alá. Az A. és a B. pontokban meghatározott okiratokat jog-okiratnak (pl. szerződés) nevezi a pátnens. A C. pontban szereplő dokumentumok, – amelyek személyi tulajdonságok, tények bizonyítására szolgálnak, – a „bizonyítványok” (1. pont) és az üzleti könyvek (2. pont). Végül a D. pont szerint terjed ki a törvény tárgyi hatálya „irományokra” és „benyújtványokra”, amelyekkel magánszemélyek az államhoz (király, országgyűlés, közigazgatási szervek stb.) fordulnak, továbbá ezek másodpéldányai, mellékletei, felzetének másodpéldányai. E körbe tartozott a „tárgylagos jogok” nyilvánkönyvbe való bejegyzése, továbbá azok a hivatalos kiadványok, amelyek az A. és B. pontok alá nem tartoznak. Ez utóbbiak a polgári bírósági ítéletek.

5. Az augusztus 8-i nyílt parancs a lényegét tekintve közel egy évszázadig a magyar illetékjog alapját képezte. A kiegyezést követően először az 1868. évi XXIII. tc. 1. § hosszabbította meg a hatályát, 1869. december 31-ig, majd több hasonló megoldást követve, végül az 1875. évi XXV. tc. 1. §-a, további intézkedésig kiterjesztette a hatályát.³⁷ A törvényhozás utasította a pénzügyi kormányzatot, hogy a hatályos illetékjogszabályokról hivatalos összeállítást tegyen közzé. A hivatalos összeállítást a pénzügyminiszter 1882-ben és 1885-ben kibocsátotta. Az illetékjog alapszerkezetét a pátnens kettős rendszere – az „alaki” szabályok és a díjszabás – adta. Egyes részeit módosították a később elfogadott törvények, más részét kiegészítették;

³⁷ TAKÁCS György 1946, 100-101.; TAKÁCS György (szerk.): *Pénzügyi jog I.* Hernádi Árpád Adó-, Illeték- és Közigazgatási Szakkönyvkiadó, Budapest 1948, 237-240.; TAKÁCS György 1925, 290-291.; A törvény érhető okoknál fogva, nem a pátnensre, hanem a későbbi törvényekre utal: „1875:XXV. tc. a bélyeg, illetékek és díjak tárgyában 1. § A bélyeg és illetékek, valamint a díjak megszába, mérve és lerovási módja iránt fennálló szabályok az 1868:XXIII., 1869:XVI., 1870:LVIII., 1871:LXIII. és 1873:IX. törvénycikkekben s a jelen törvénycikk következő szakaszaiban foglalt módosításokkal a törvényhozás további intézkedéseig érvényben tartatnak.”

egyes részeit pedig hatályon kívül helyezték és az adott tárgyat külön törvényben újraszabályozták. Például, a törvénykezési illetéket az 1914. évi XLIII. tc. újraszabályozta.³⁸

6. Amint Exner Kornél írta, a századfordulóig közel száz törvényt alkottak az illetékjog tárgyában. Az illetékrendszer meglehetősen szerteágazó volt, számos, nem egynemű tárgyat terhelő fizetési kötelezettség illeték elnevezéssel. Mariska Vilmos megpróbálta átláthatóvá tenni a rendszert, tartalmi jegyek alapján rendszerezte az illetékeket, nyolc illetéknemet különböztetett meg.³⁹

I. Közigazgatási illetékek. Ide tartozott a közigazgatási szervekhez beadott beadványok, a hatóságok által kiállított hivatalos okiratok, igazolványok, határozatok, hitelesítések, engedélyek, meghatalmazások, kiváltságok, bizonyítványok, fölmentések, cselédkönyvek, az állampolgári kötelekbe történt föl vétel, a névváltoztatások, továbbá a nemesség, rendjelek és címek utáni befizetés.

II. Igazságszolgáltatási illetékek. A peres és nemperes eljárások illetéke, amely az egykori sportulákból fejlődött ki.

III. Hadügyi illetékek. A katonai szolgálat megváltásáért – különböző elnevezések alatt – teljesítendő fizetési kötelezettség. Különböző formái léteztek, részben annak függvényében, hogy létezett-e általános hadkötelezettség vagy sem. A korabeli Magyarországon nem volt általános hadkötelezettség.

IV. Közgazdasági illetékek. Ezekkel az iparüzési és a kereskedelmi tevékenységet terhelte az állam. Mariska Vilmos ezek közül egyedül a találmányok bejegyzéséért fizetett illetéket tekintette elfogadhatónak, de ezt is csak akkor, ha mértéke nem hátráltatja a bejegyzések iránti kérelmek benyújtását.

V. Pénzügyi illetékek. A pénzügyi illetékek körébe a pénzügyigazgatási szervek tevékenységéért fizetett illetékeket sorolja. Ilyenek például a vámeljárási illetékei vagy az adóbehajtás illetékei, a pénzügyi letétekért fizetett illetékek.

VI. Közoktatási illetékek. Ide sorolta az iskolapénzt (tandíj), a beiratkozási- és a vizsgadíjat.

VII. Közrendészeti illetékek. „Ezek sorából különösen a fémjelzési, azaz az arany- és ezüstárúk finomsági tartalmának közhitelű tanúsításáért fizetett díjak, továbbá a hullavizsgálatért, mértékek hitelesítéséért, az élelmi cikkek, italok, gyógyszertárak, gyógyintézetek, gyárak és bányák fölügyeletéért s a gőzkazánok megvizsgálásáért követelt illetékek érdemelnek említést. A rendészeti illetékeket alig lehet megokolni. Nem látszik méltányosnak, hogy azok, a kik a rendőri fölügyeletnek csak rossz oldalát érzik, még illetéket is fizessenek. A rendőri ellenőrzés összes költségeit az adóbevételből kellene fődözni, mert az állam az adózók általános érdekében gyakorolja a rendőri ellenőrzést.” – írja Mariska Vilmos.⁴⁰

VIII. Külügyi illetékek. Ide a nagykövetségek és konzulátusok hivatali tevékenységéért, az útlevelek kiállításáért és láttamozásáért fizetett illetékek tartoznak.

7. Takács György szintén rendszerezte az illetékeket: „Ilyenformán az illetékrendszer tényezői részben illetékek, részben egyenes és fogyasztási adók, részben és túlnyomólag pedig forgalmi adók. Valódi illetékek a törvénykezési illetékek, a telekkönyvi, a cégjegyzési, a közigazgatási illetékek, az anyakönyvi kivonatok (születési, házassági, kihirdetési, halotti

³⁸ TAKÁCS György 1925, 294.

³⁹ MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 118-131.

⁴⁰ MARISKA Vilmos 1905 (Az államgazdaságtan ...), 130-131.

bizonyítványok), a közigazgatási beadványok, a különféle bizonyítványok és hatósági bizonylatok, az útlevelek stb. illetékei. Fogyasztási adó a kártyabélyeg és a már 1901-ben letűnt hírlapi, naptári és hirdetményi illeték; egyenes adó az örökösödés és ajándékozás illetéke és az illetékegyenérték; ellenben forgalmi adót tartalmaz a visszterhes vagyonátruházási illeték, valamint az áruszállítási, munkabérszerződési, bérleti és haszonbérleti, csere, tartási, életjáradéki, házassági, társasági és felosztási szerződések illetéke, továbbá a váltók, tőzsdei ügyletek, fuvarlevelek, marhalevelek, számlák, elismervények és átvételi jegyek, betétek és folyószámlák illetékei, a szerződési ívbélyegek stb.⁴¹

8. A pápens kettős szerkezetű rendszerét, amely az „alaki” szabályokból és a „díjszabásból” állt – és amely Takács György szerint jogászilag könnyen áttekinthető volt – közvetlenül az első világháború előtt módosította a törvénykezési illetékeket szabályozó 1914. évi XLIII. tc., jóllehet ez még számos szálon támaszkodott a régi illetékjogszabályokba. Az akkori pénzügyminiszter, Teleszky János, úgy gondolta, hogy az illetékjog egyes részei rokon természetűek, és megindította azt a folyamatot, amelynek következtében az illetékrendszer négyes tagolású lett: vagyonátruházási, okirati, törvénykezési, közigazgatási. A következő lépés a hagyományos szerkezet felbontása útján vagyonátruházási illetékek külön törvényben történő szabályozása volt. A vagyonátruházási illetékeket az 1920. évi XXXIV. tc. kódexszerűen szabályozta. Az okirati és a közigazgatási illetékek szabályozása a hagyományos keretek között maradt. A rend kedvéért meg kell említeni, hogy időközben egyes adókat illetékekké alakítottak (pl. kamatilleték), a 1900. évi XI. tc.-vel behozott forgalmi adót nem sorolták be az illetékek közé, de kezelése illetékek módjára történt.⁴²

A második világháború után új jogszabályban szabályozták az illetékjogot; ez volt a 9100/1947. Korm. rendelet, ami 443. §-ával hatályon kívül helyezte a korábbi illetékjogszabályokat. A Kormányrendelet megtartotta az illetékek négyes tagolását.⁴³ Az 1947-es Kormányrendeletet is módosították jogszabályok,⁴⁴ azonban tárgyunk, az illeték fogalmának meghatározása szempontjából nem lényegesek. A második világháborút követően első illetéktörvényünk az 1986. évi I. törvény. A törvény rövid ideig volt hatályban, mert az illetékekről szóló új jogszabály, a máig hatályos 1990. évi XCIII. törvény hatályon kívül helyezte 1991. január 1-vel. Mai illetékrendszerünk alapjait kettős tagolásban adja meg a Stabilitási törvény és szabályozza az Itv.: egyrészt vagyonátruházási illeték, másrészt eljárási- és felügyeleti illeték.

4. Az illetéktörténetből adódó következtetések

1. Legelőször azt kell megállapítanunk, hogy 1850-ben az új illetékrendszert, – ahogy az új adónemeket is – egy megszálló hatalom kényszer útján vezette be. A magyar hagyományoktól eltérő megoldásokkal valójában a polgári közbevételi jogrend alapjait hozta létre. A polgári

⁴¹ TAKÁCS György 1925, 279.

⁴² TAKÁCS György: *Rendszerez magyar pénzügyi jog*. Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest 1936, 163-164.; TAKÁCS György 1946, 100-101.; TAKÁCS György 1948, 239-240.

⁴³ http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PenzugyiKozlony_1947/?pg=520&layout=s; TAKÁCS György 1948, 240.

⁴⁴ Pl. 295/1950. (XII. 23.) MT rendelet

forradalmat követő új társadalmi rendszerben a piac, a gazdasági forgalom szerepe megváltozott. Önmagában a föld forgalomképességének átalakulása és a magánjogi jogegyenlőség megteremtése jelentős változást jelentett.⁴⁵ Alappal kockáztatható meg az az állítás, hogy a korabeli hatalom az átalakult forgalmi viszonyok keretei között, ha nem is teljesen új tárgyat talált közbevétele létrehozására, de módja volt arra, hogy kiterjessze „a jogi tényállások adóztatását.” Takács György fentiekben szóba került megállapítása rendkívül szemléletes, mert azok a bevételek, amelyek illeték elnevezéssel kerültek bevezetésre, túlnyomó többségükben épp a gazdasági forgalomra, a jogügyletekre épültek. Ugyanakkor az ügyletre épülő illetéknek nevezett fiskális bevételek túlnyomó többsége nem tekinthető (valódi) illetéknek a tudományban kialakult illetékfogalom alapján. Pl. az okirati illeték nem volt más, mint az ügyletkötéshez kapcsolódó adó. A bélyeges lap, amin a felek a szerződést létrehozták kölcsönzött egyfajta hitelességet, legalábbis annak látszatát. Amint ezt Bróde Lipót a budapesti ügyvédi egyesület rendes havi ülésén, 1868. május 16-án, az 1868-as illetéktörvény (XXIII. tc.) vitáján megfogalmazta, el kell választani a bizonyító erőt (bélyeges lap) és az állam pénzügyi érdekét, mert abban az esetben, ha a kettőt összekapcsolják visszaélések történnek.⁴⁶ A lényegyet tekintve arról volt szó, hogy a joggyakorlatban bizonyító erőt tulajdonítottak annak, hogy a szerződést tartalmazó okiraton illetékbélyeg volt, holott ennek semmiféle bizonyító ereje nincs. Valószínűsíthetően a napi joggyakorlaton alapuló javaslatot az ülés határozattal elfogadta.

2. Az egykori szerzők fentiekben idézett gondolatai alapján meghatározhatók azok a jellemzők, amiket a korabeli tudományban tulajdonítottak az illetéknek. Mindegyik szerző megjegyezte, hogy illeték elnevezéssel számos típusú közbevétele létezett a korabeli magyar jogban. Az ún. valódi illetékek mellett például forgalmi- és vagyoadók. A valódi illeték fogalmát a lényegyet tekintve azonos módon határozták meg: valamely közhatalmat gyakorló intézmény tevékenységének ellenértéke konkrét ügyekben. Másként: az állam szolgáltatásáért fizetett ellenszolgáltatás. A szakirodalomban létezett olyan értelmezés is, amely az állami vagy az állam tulajdonában lévő szervezetek által nyújtott bármely szolgáltatásért – pl. gazdasági szolgáltatás – fizetett ellenértéket illetéknek tekintette, azonban a magyar szakirodalom fentiekben idézett szerzői a tág értelmezést nem fogadták el. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a határok egyértelmű tisztázása további jogtörténeti kutatást igényelne. Pl. az oktatásért fizetett ellenérték az illetékek körében kerül említésre, az iskola, mint „státusz intézmény” szerepel egyes szövegekben. Lehetnek fogalmaink a korabeli iskola társadalmi szerepéről és az intézmény jogállásáról, azonban annak érdekében, hogy egyértelműen állást tudjunk foglalni abban a kérdésben, hogy az iskolának fizetett összeget miért sorolták az illetékek körébe további kutatásokra lenne szükség, ami kívül esik az írás tárgyán.

3. A szerzők jellemzően azt is fontosnak tartották megemlíteni, hogy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás egyensúlyának nem kell fennállnia. Indokolatlan tehernek tartották volna azt,

⁴⁵ Ld. pl. VÉKÁS Lajos: *A magánjogi kodifikáció kultúrtörténeti tükrében*. Magyar Tudomány 2014/1. 80-89., 85.

⁴⁶ Jogtudományi Közlöny, harmadik évfolyam, 21., Pest 1868. május 24., 161.

[http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/JogtudomanyiKozlony_1868/?pg=160&layout=s&query=SZO%3D\(illet%C3%A9k\)](http://adtplus.arcanum.hu/hu/view/JogtudomanyiKozlony_1868/?pg=160&layout=s&query=SZO%3D(illet%C3%A9k)) A törvényjavaslat elérhető: [http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KI-1865_04/?pg=126&layout=s&query=SZO%3D\(illet%C3%A9k\)](http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KI-1865_04/?pg=126&layout=s&query=SZO%3D(illet%C3%A9k))

ha az állami szolgáltatásokat igénybe vevőket az egyes szolgáltatások önköltségével megterhelték volna. Ezt azért gondolták, mert az adott állami intézmények az egész társadalom érdekében jönnek létre, nem lehet a finanszírozásuk terhét kizárólag, vagy jelentős mértékben a szolgáltatásokat igénybe vevőkre telepíteni. Ugyanakkor többen megjegyezték, hogy az ellenérték meghatározása során célszerű figyelemmel lenni a közérdek és a magánérdek arányára az egyes állami szolgáltatások esetén. Valószínű pl., hogy más ellenszolgáltatás mértéket célszerű kialakítani az ingatlan nyilvántartás, mint a hajóajstrom esetében.

4. A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékegyensúlyának kérdéséhez kapcsolódik, de azzal nem azonos, hogy az illetékek mértékéről, a fizetési teher nagyságáról mit gondoltak a szerzők. Az illetékek nem a fizetésre kötelezett alany teherbíró képességéhez, hanem a szolgáltatás tárgyához igazodnak. Annak a kérdésnek az elemzése meghaladja a kereteket, hogy milyen szempontok alapján és hogyan célszerű megállapítani az illeték mértékét, azonban arra fontos figyelni, hogy ezt úgy kell meghatározni, hogy a fizetési kötelezettség ne gátolja az állami szolgáltatások igénybevételét. Másként fogalmazva: ha sokat kell fizetni, akkor az állami szolgáltatásokat a társadalom jelentős része nem tudja igénybe venni.

5. Többen megfogalmazták azt is, hogy miért nem tekintik adónak – vagy egy másik megfogalmazásban köztehernek – az illetéket. Részben azért, mert az illetékre nem pusztán a pénzügyi felségjog (a fentiekben pl. „impérium”) alapján jogosult az állam, hanem azzal is indokolható, hogy valamiféle ellenszolgáltatást nyújt.⁴⁷ Szóba került, – amint ezt Kautz Gyula megfogalmazta – hogy az illeték átmenetnek tekinthető az egyedáruság és az adó között. A kettő közötti hasonlóság a „szolgáltatás” monopolizálása és egyoldalúan meghatározott áron történő nyújtása, a különbség pedig a két eltérő típusú szolgáltatás jellemzőiből adódik; az egyedáruság keretében gazdasági szolgáltatás, míg az illetékek esetében közhatalmi szolgáltatás történik. Az átmenet abban áll – ahogy ezt Kautz Gyula megfogalmazta – hogy az egyedáruság monopolizált magánjogi ügyleteket eredményező bevételi forma, míg az illeték már közjogi, hatalmi cselekmények ellenszolgáltatása, azonban kötődik egyfajta konkrét ellenszolgáltatáshoz, ugyanakkor az adó közjogi alapon szedett bevétel és nem jár közvetlen ellenszolgáltatással.

6. Igazgatási és intézményfinanszírozási okokat is feltételezhetünk az illeték elnevezés korabeli használatának hátterében. Amint ez a fentiekben szóba került, Takács György megfogalmazta azt a két okot, amelyek miatt szerinte illetéknek nevezték és együtt kezelték a közbevételek korántsem homogén csoportját. Egyrészt igazgatási okból, ti. az együttes adminisztráció célszerűsége miatt. Ez alapján feltételezhető, hogy a pénzügyigazgatás korabeli rendszerében az illetékhivatal volt a személyi- és tárgyi feltételek tekintetében a legmegfelelőbb intézmény arra, hogy a bevételek egy szélesebb körének adminisztrációját a leghatékonyabban ellássa. Másrészt az az állítása, hogy az összes közbevétel központosított kezelése megbénítaná a közszolgáltatási rendszert – amelynek finanszírozására az illetékeket beszedik – arra enged következtetni, hogy az illetékek egy része az azt beszedő intézményeknél maradt, azok finanszírozását szolgálta.

⁴⁷ Azt gondolom, hogy az ellenszolgáltatásnak ebben az esetben nincs jelentősége, az illeték közteher, tehát a közfeladatok finanszírozására szolgál. Hatályos jogunk, a Stabilitási tv., is ezt a koncepciót követi. Lásd a tv. 28. §-át.

7. Végül, arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy maga az illeték kifejezés az 1850-ben kihirdetett illetékjogi pátensekkel került a magyar jogi fogalomtárba. A lényegét tekintve egy fordítás, az osztrák illetéktörvények magyarra fordításának eredménye. Azt is láttuk, hogy a fogalmakat még keverve használták („bélyegadó illeték”, illetményi díjak stb.), tehát időt vett igénybe, amíg maga a kifejezés és a jelentése stabilizálódott a magyar jogi nyelvben. Ugyanakkor eredendően nem volt egyértelmű fogalom, amit abból láthatunk, hogy jelzős szerkezettel – „valódi” illeték – tudták megoldani az a problémát, hogy legyen illetékfogalmunk (ti. a közhatalmi tevékenység ellenszolgáltatása), ugyanakkor ne kizárólag a valódi illetékek minősüljenek illetéknek.

5. A jogalkotó számára adódó következtetések

1. Napjainkban is jelzős szerkezettel oldja meg a jogalkotó a különféle illetéknek nevezett közbevételek elnevezését. Ha felmerülne az a kérdés, hogy magában a Stabilitási törvényben miként lenne érdemes újraszabályozni a fiskális bevételek fogalmait, azt gondolom, hogy az illetékek körében a legkézenfekvőbb megoldás a jelzők elhagyása és a vagyonszerzési illetékek átnevezése vagyonszerzési adónak. Ennek eredményeként az illeték fogalma alá az eljárási- és a felügyeleti illetékek tartoznának. Ez a megoldás, tekintve, hogy évszázados hagyományokkal szakítanánk az elnevezés körében, nem könnyen kivitelezhető megoldás. Az átnevezésnek valójában akkor lenne értelme, ha a jogalkotó úgy döntene, hogy megteremti a fiskális bevételek körében a fogalmi tisztaságot. Ezért addig is, mintegy első lépésként, minimális programként az lenne fontos, hogy a jogalkotó kerülje az illeték elnevezést abban az esetben, ha adótörvényt alkot.

2. A fentiekben a díj csak annyiban került szóba, amennyiben az illeték szinonimájaként vagy az ellenérték meghatározásaként (pl. a pátens díjjegyzéke) említették. Mára az anyagi jogi fogalomhasználat annyiban letisztult, hogy az Itv. külön szabályozza a két fogalmat, a két közbevételei típust. A Stabilitási törvény szintjén lényeges lenne világosan meghatározni a két, egyaránt ellenszolgáltatásként értelmezhető fizetési kötelezettség fogalmát. Ebben a körben egyértelmű, hogy a fogalmak kialakítása során a fizetési kötelezettség céljából célszerű kiindulni. Más szabályozást igényel pl. a bírósági peres eljárás „ellenértéke” és mást a tárgyalási jegyzőkönyv másolatának ellenértéke.

© Simon István, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Körtvélyesi Zsolt

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Körtvélyesi Zsolt, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: : mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515